

ETNOLOGİYA – ETHNOLOGY

UOT: 39

XIX-XX ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİNDƏ GÜRCÜSTAN AZƏRBAYCANLILARI ARASINDA “BAŞLIQ” VƏ “CEHİZVERMƏ” ADƏTLƏRİ HAQQINDA

©2024

ƏSƏD ƏLİYEV*

*AMEA A.A.Bakıxanov adına Tarix və Etnologiya İnstitutu
ORCID: 0009-0007-5645-2283; e-mail: esed.aliyev2020@mail.ru
[HTTPS://DOI.ORG/10.59849/2523-4765.2024.1.142](https://doi.org/10.59849/2523-4765.2024.1.142)

Xülasə: Məqalə Gürcüstan azərbaycanlılarının ailə həyatında mühüm rol oynayan “başlıq” (yol pulu) və “cehiz” adətlərinə həsr olunub. Burada söhbət oğlan evindən alınan başlığın miqdarından və mövcud adət-ənənənin qonşu xalqlar – gürcülər və acarlar arasında geniş yayılmasından gedir. Məqalədə vurğulanır ki, qızların cehizlərinə mal-qara da daxildir: at, inək, qoyun və s. Tədqiqat göstərir ki, Azərbaycan etnoqrafiyasında qeyd olunmayan bu adət yalnız tədqiq olunan bölgənin əhalisi üçün xarakterikdir.

Açar sözlər: Gürcüstan azərbaycanlıları, başlıq, cehizvermə, ödənişli izdivac, gürcü

ABOUT THE CUSTOMS OF BRIDE-MONEY (MONEY COMPENSATION) [BASHLYK] AND DOWRY [JEHIZ] AMONG THE GEORGIAN AZERBAIJANIS IN THE EARLY 19TH-20TH CENTURIES

©2024

ASAD ALIYEV*

*A.A.Bakikhanov Institute of History and Ethnology, ANAS
ORCID: 0009-0007-5645-2283; e-mail: esed.aliyev2020@mail.ru

Abstract: The article is devoted to the customs of “bride-money” and “dowry”, which play an important role in the family life of Georgian Azerbaijanis. Here we are talking about the amount of the bride-money received from the bridegroom’s family, and the fact that the existing custom is widespread among the neighboring peoples – Georgians and Ajars. The article emphasizes that among the dowries given to the bride are a horse, a cow and a sheep. The author notes that

this custom, which is not mentioned in Azerbaijani ethnography, is specific only to the regions he studied.

Keywords: *Azerbaijanis of Georgia, title, dowry, paid marriage, Georgians*

ОБ ОБЫЧАЯХ ДЕНЕЖНОГО ВОЗМЕЩЕНИЯ (БАШЛЫК) И
ПРИДАНОГО (ДЖЕХИЗ) У АЗЕРБАЙДЖАНЦЕВ ГРУЗИИ В КОНЦЕ
XIX – НАЧ. XX В.

©2024

АСАД АЛИЕВ*

*Институт Истории и Этнологии имени НАНА А.А.Бакиханова
ORCID: 0009-0007-5645-2283; e-mail: esed.aliyev2020@mail.ru

Резюме: *Статья посвящена обычаям башлык (денежное возмещение) и джехиз (приданое), играющим важную роль в семейной жизни азербайджанцев Грузии. Здесь, речь идет о сумме башлыка, полученного от семьи жениха и о том, что существующий обычай был распространен среди соседних народов – грузин и аджаров. В статье подчеркивается, что в приданое девушки (джехиз) давали также и скот: лошадей, коров и овец. Автор отмечает, что этот обычай, не упоминаемый в азербайджанской этнографической исследовательской литературе, характерен только для рассматриваемого в статье региона.*

Ключевые слова: *азербайджанцы Грузии, башлык, джехиз, денежное возмещение за брак, грузины*

Giriş

Ailə məişətində toy mərasimi ilə bağlı icra olunan “başlıq” və “cehizvermə” adəti xüsusi əhəmiyyət kəsb edirdi. Tədqiq etdiyimiz əhali arasında bəzən başlığa “yol pulu” da deyilərdi. Adətən, yol pulunun miqdarı toya başlamazdan bir neçə gün əvvəl oğlan və qız ailəsinin məsləhətləşmələri zamanı aydınlaşdırılırdı. Etnoqrafik və ədəbiyyat materialının sorağına görə, XX əsrin əvvəllərində öyrəndiyimiz bölgələrin əksər kəndlərində yol pulu təxminən 50 manat cuvarında olmuşdur. Həmin pul-başlıq qızın yataq dəsti və məişət əşyaları üçün xərclənirdi.¹ Elə həmin ərəfədə yol pulu qonşu xalqlar, xüsusən də acarlar arasında 5 inək qiymətinə bərabər idi.² Onu da deyək ki, toy zamanı qız üçün yol pulu vermək adəti

¹ Наталия Волкова. **Азербайджанцы Грузии (по материалам полевых исследований 1973-1976 гг.)**. Полевые исследования Института Этнографии 1976. Москва: Наука, 1978, с.117.

² Наталия Волкова, Джавахишвили Г.Н. **Бытовая культура Грузии XIX-XX веков: традиции и инновации**. Москва: Наука, 1982, с.105.

gürçülərin ailə məişətində də özünə yer almışdır. Onlar bunu “ödənli izdivac” adlandırırdılar.

Yeri gəlmişkən deyək ki, gürcü alimi İ.Cavaxişvili toy mərasimində gəlinə verilən bəxşişləri “urvadi” adlandıraraq “başlıq” hesab edirdi. Bu fikirlə haqlı olaraq razılaşmayan T.İvelaşvili yazır ki, urvadi heç də başlıq demək deyil, o, evlənərkən qıza çəkilən kiçik xərclərlə bağlı termindir. Müəllif ona da aydınlıq gətirir ki, Axıska, Acar, Borçalı və Qaraçöpdə qıza toy paltar, həmçinin, bəzək-düzək əşyaları almaq bəy evinin adı vəzifəsi idi. Həmin paylar cehizlə birgə geri-oğlan evinə qaytarılırdı. Ona görə gəlinə verilən bu nəsnələr nə başlıq adlandırılmalı, nə də qızın satın alınması fikrini oymamalıdır.³

XIX-XX əsrin əvvəllərində kasıb, ortabab ailələr istisna olmaqla, varlıların tələb etdikləri yol pulunun – başlığın, bəzək-düzəyin, eləcə də geyim və yemək şeylərinin miqdarı daha çox idi. Biz bunu göyçəli Niftalı Koxanın qızı Bəsti xanıma Aşiq Alı tərəfindən elçilik edən Mirzə Bəylərdən istənilən xeyli sayda nəsnələr də göstərməkdədir. Niftalı Koxa Mirzə Bəylərə yazırdı ki:

Mirzə Bəylər, xətrin məndən qalması,
Bu adətnən elin işin istərəm.
Əbrudan, ətlasdan, tirmədən, şaldan,
Cəmi parçaların başın istərəm.

İki dəvə gətir yanında köşək,
Gələn töhfələr də olduqca qəşəng.
Ətliyinə gətir iyirmi erkək,
Kabab çəkmək üçün şişin istərəm.

Başlığına gətir üçcə min manat,
Cüt qızıl bilərzik, həm qızıl saat.
“Hə” deməsinə iki köhlən at,
İpək heybə yəhər qaşın istərəm.

Niftalıyam, budur sözüümün öyü,
Çağırırım toyuma rəiyyəti, bəyi.
Əlli put yağ gətir, doxsan put düyü,
El yeməyə yağlı aşın istərəm.

Aşiq Alının xətri üçün bütün istənilən şeyləri artıqlaması ilə verməyə hazır olan Mirzə Bəylər Niftalı Koxaya belə bir cavab yazıb göndərir:

Afərin nəzminə Niftalı Koxa,
Gəl başla mübarək işini sabah.

³ Tina İvelaşvili. **Gürcüstanda başlıq (ödənli) toy-düyün mövcuddu, yoxsa? Gender, mədəniyyət, çağdaşlıq (gürcü dilində)**. Tbilisi: Metsniereba, 2005, s.165-178.

Bəsti butasıdır Aşıq Alının,
Cəmlə toy-düyünə huşunu sabah.

Namxuda elçiyəm, dönməm bu yoldan,
Əl çəkməm səndəki qaşı hilaldan.
Əbrudan, ətlasdan, tirmədən, şaldan,
Allam parçaların başını sabah.

Dörd dəvə verərəm dörd köşək ilə,
Töhfələr göndərrəm gül-çiçək ilə.
Qırx əmlik bəsdimi, qırx erkək ilə,
Gümüşdən kəsdirrəm şişini sabah.

Altı min eylərəm üç min manatı,
Ləllə bəzətdirərəm qızıl saati.
İlxımdan seçdirib dörd köhlən atı,
Qoydurram dörd yəhər qaşını sabah.

Kimsəyə baş əyməz Məşədi Bəylər,
Mahalda bərabər toy-düyün eylər.
Qapında yağ, düyü karvanı əylər,
Dəmlət el yeməyə aşını sabah.⁴

Qız istənilərkən başlıq kimi müxtəlif nəsnələrin tələb olunması Kitabı-Dədə Qorqud dastanının "Baybörənin oğlu Bamsı Beyrək boyu"nda da özünə yer almışdır. Beyrək üçün Banıçiçəyə elçi gedən Dədə Qorquda qızın qardaşı Dəli Qarçar belə demişdir: "Min buğra gətirin ki, maya görməmiş olsun. Min də aygır gətirin ki, ilxıya girməmiş olsun. Min də qoyun üzü görməmiş qoç gətirin..."⁵ Orta əsr müəlliflərinin əsərlərinə istinadən Ş.Bünyadova qeyd edir ki, ibn Fədlan quzz adlanan türk tayfaları, Əbu Məhəmməd Əhməd ibn Əsəm əl Kufi isə xəzərlər arasında da başlıq məsələsinə önəm verildiyini yazırlar.⁶ Etnoqraf alim S.Hacıyevanın verdiyi bilgiyə əsasən, Dağıstan tərəkmələri arasında başlıq-yol pulu 100-400 manat cuvarında idi. XIX əsrin ikinci yarısında Qaytaq-Tabasaran rayon rəhbərliyi tərəfindən yol pulu ləğv olunsada, bu məsələ başqa şəkildə özünü göstərmişdir: yol pulu əvəzinə qız evinə 30-40 sabu (təxminən 900 kq) və ya araba

⁴ Aydın Murovdəğli. "Namxuda elçiyəm, dönməm bu yoldan" deyən Mirzə Bəylərin "Sabah" qoşması haqqında. "Kredo" qəzeti, №19 (434) 14 aprel 2007-ci il.

⁵ Kitabı-Dədə Qorqud. Bakı: Yazıçı, 1988, s.154.

⁶ Şirin Bunyadova. Orta əsr Azərbaycan ailəsi. Bakı: Elm, 2012, s.75-76, 384 s.

tutumu həcmində buğda, 1-2 qoyun, 4-5 kq yağ, 1 sabu düyü (təxminən 30-40 kq) və 2-3 baş şəkər verirdilər.⁷

Başlıq məsələsinə “Qaçaq Nəbi” dastanında da toxunulmuşdur: “Elçilər zəli kimi Xanalının yaxasından yapışib əl çəkmədilər ki, əl çəkmədilər. Axırda Xanalı elçiləri öz başından eləmək üçün dedi: – Yaxşı, razıyam. Bu şərtlə qızımı Alının oğlu Nəbiyə verərəm ki, Alı kişi beş qoyun, beş kəviz (bir kəviz iki puddur) buğda, beş yüz manat qızıl pul, ev adamlarımızın hərəsinə də bir dəst paltarlıq gətirsin”.⁸

Etnoqrafik materiallar göstərir ki, XX əsrin 70-80-ci illərində tədqiq etdiyimiz bölgələrin əhalisi arasında başlıq – yol pulu 1000-1500 manat cuvarında idi. Bununla belə, qız evinə 5-6 baş erkək, 20 kq yağ, 1 kisə düyü və şəkər də verilirdi. Bütün bu nəsnelər qız toyunda istifadə edilir və yol puluna daxil deyildi.

“Kaspi” qəzetinin 1890-cı il nəşrinin 81-ci sayında qeyd edilir ki, azərbaycanlılar başlıq olaraq qıza at, camış, öküz, inək, qoyun və pul verirdilər.⁹ Tədqiqatçılara görə, Dağıstan tərəkmələri – azərbaycanlıları arasında başlıq-yol pulu əvvəllər 100-400 manat cuvarında idi və bu məbləği qız ailəsi istədiyi yərə xərcləyirdi. XIX əsrin ikinci yarısından etibarən isə oğlan ailəsi başlıq-yol pulu kimi qız evinə 1 kisə buğda, 1-2 qoyun, 4-5 kq yağ, 1 kisə düyü, 2-3 baş şəkər aparardılar.¹⁰

Bəzi türk xalqları başlıq kimi təkcə pul və yemək şeyləri deyil, həm də qoyun, quzu və at da verərdilər.¹¹ Etnoqrafik ədəbiyyatda yer alan bu məlumat Azərbaycanda, eləcə də Gürcüstan azərbaycanlıları-türkləri arasında bəlli olan bir bayatı nümunəsində də təsvirini tapır:

Verdim bir dana,
Aldım bir sona.
Ay qız anası,
Qal yana-yana.

Professor Q.Paşayev İraq türkmənləri arasında da başlığın mövcudluğunu qeyd edir və göstərir ki, burada şəhər əhalisi yol puluna “müqəddəm”, kəndlilər isə “sıyaq” deyirlər.¹²

Başlıq-yol pulu məsələsi türkdilli kumıklar arasında da geniş yayılmışdır. Onları öyrənən, tədqiq edən S.Hacıyeva yazır ki, başlığın miqdarı elə böyük olmuşdur ki, kumık gəncləri başlığı ödəyə bilmədikləri üçün sevdikləri, ürək açıb, könül verdikləri qıza qovuşa bilmirdilər. Başlığı ödəmək, xoşladıqları, bəyəndikləri qızla ailə qurmaq üçün məcburiyyət qarşısında qalan gənclər fermalarda çalışıb pul

⁷ Сакинат Гаджиева. *Дагестанские терекемени XIX – начало XX в.* Москва: Наука, 1990, ст.168-169, 216 с.

⁸ Тəranə Quluzadə. *Qəhrəmanlıq dastanlarında Azərbaycan etnoqrafiyasının əksi.* Bakı: Elm və təhsil, 2018, s.142, 236 s.

⁹ Как женятся мусульмане. – *Каспий*. 1890, №181.

¹⁰ Güllü Yoloğlu. *Türklərin ailə mərasimləri.* Atatürk Merkezi Başkanlığı, 1999, s.56.

¹¹ Qəzənfər Paşayev. *Altı il Dəclə Fərat sahillərində.* Bakı: Yazıçı, 1987, s.117.

¹² Сакинат Гаджиева. *Кумыки.* Москва: Изд-во АН СССР, 1961, с.271.

toplayırdılar. Özü də, qızlarını verməmək, yəni arzulanmayan nikahın baş tutmaması üçün valideynlər oğlan evindən daha çox başlıq tələb edirdilər.¹³

Onu da deyək ki, bəzi hallarda xoşladıkları qızlara müxtəlif yollarla könül açan, söz ismarlayan oğlanlara külli miqdarda başlıq tələb etməklə onların valideynləri deyil, eşq elan olunan kəslərin özləri rədd cavabı verirdilər. Bu fikrin doğruluğunu öyrəndiyimiz əhali arasından əldə olunan bayatı nümunəsi də təsdiqləməkdədir:

Ay sarı kəkil oğlan,
Dayıları vəkil oğlan,
Atam sənə qız verməz,
Dur burdan əkil, oğlan.¹⁴

Üzük qaşlı gərəkdir,
Ər savaşı gərəkdir.
Dalımca düşən oğlan
İkibaşlı gərəkdir.

Belə boynunu burma,
Başını daşa vurma.
Məni sənə verməzlər,
Oğlan, pusqumda durma.

Bir məsələni də açıqlayaq ki, tədqiq etdiyimiz Gürcüstan azərbaycanlıları-türkləri arasında başlıq, yol pulu kimi məlum olan pul məbləği Azərbaycanın müxtəlif yerlərində həm də “halallıq”, “qız pulu”, “əmcək pulu”, “atalıq”,¹⁵ Dağıstanda yaşayan azərbaycanlılarda, saxurlarda, tabasaranlılarda “el pulu” adlanırdı.¹⁶

Beləliklə, klassik şair-yazıçılarımızın əsərlərində də haqqında bəhs edilən, Gürcüstan azərbaycanlıları-türkləri arasında, habelə, digər xalqlarda da özünü göstərən başlıq-la-yol pulu ilə bağlı məsələləri təhlil edərkən və yaşlı adamların fikirlərini incələyərkən belə qənaətə gəlinir ki, kökü çox uzaq dövrlərə gedib çıxan və tədqiqata çəkdiyimiz bölgələrdə təxminən XX əsrin 80-90-cı illərinə qədər yaşadılan bu adət gəlin aparılan qızın ailəsinə oğlan evinin ödəyişi haqqı idi və bu haqq toyu olan şəxs cehizi üçün xərclənirdi.

¹³ **Azərbaycan folkloru antologiyası** (Borçalı-Qarapapaq folkloru). Bakı: Nurlan, 2011, s.254.

¹⁴ Qiyasəddin Qeybullayev. **Azərbaycanlılarda ailə və nikah**. I hissə. Bakı: Elm, 1994, s.177.

¹⁵ Сакинат Гаджиева. **Семья и брак у народов Дагестана в XIX – начале XX в.** Москва: Наука, 1985, с.180.

¹⁶ Qəmərşah Cavadov. Azərbaycanca ağacışləmə sənəti haqqında. **Azərbaycan etnoqrafik məcmuəsi**. III buraxılış. Bakı: Elm, 1977. s.141-159.

Q.Qeybullayev yazır ki, azərbaycanlılarda başlıq alınması adəti patriarxal cəmiyyət dövründə patrilokal (qızın oğlan evinə köçməsi, onunla bir ailədə yaşaması) köçmə ilə bağlıdır.¹⁷

Toydan bir neçə gün əvvəl qız evində cehiz tədarükünə başlanar, qabaqcadan hazırlanmış yorğan-döşək, yastıq, mütəkkə, xalça, palaz, qab-qacaq, cehiz sandığı və s. sahmanlanıb bir otağa yığılardı. Etnoqrafik ədəbiyyatın sorağına əsasən, Azərbaycan adət-ənənələrinə görə hər ailə öz qızını ərə verərkən ona cehiz olaraq bir ədəd sandıq və bir ədəd təknə-tabaq verməli idi. Həmin əşyalar qıza verilən cehiz və əmlak siyahısına daxil edilirdi. Sandıq və təknə ərə gedən qızın gəlinlik sandığı və ya gəlinlik təknəsi adlandırılırdı.¹⁸ Öyrəndiyimiz Gürcüstan azərbaycanlıları-türklərinin cehiz əşyaları içərisində “gərdək”in olması da vacib sayılmışdır. Bu adət Azərbaycanın Zaqatala və Balakən rayonlarının əhalisi arasında da yaygın idi.¹⁹

Topladığımız etnoqrafik materiallara əsasən, toyu olan qıza cehiz hazırlığında və məişət əşyalarının alınmasında qohum-əqrəbalar da köməklik göstərirdilər. Belə bir məlumatla bizi Q.Çursinin əsəri də bilgiləndirir. O qeyd edir ki, Cənubi Qafqaz tatarları (azərbaycanlıları – Ə.Ə.) arasında ərə gedən qıza kömək məqsədilə qohumları qazan, səhəng, ləyən, sandıq və s. kimi məişət əşyaları gətirirdilər.²⁰ Mövcud qayda barədə yaşlı adamlardan toplanılan materiallara əsasən qeyd olunur ki, gəlin köçəcək qızlara qohum-əqrəbaları növbə ilə süfrə açır, onların şərafinə qonaqlıqlar təşkil edirdilər. Xalq arasında “qız və ya el qonaqlığı” adlanan bu məclisdə gəlin köçəcək qıza cehizlik əşyalar – yorğan-döşək, xalça-palaz, tikmələr, qab-qacaq, samovar, sandıq və digər məişət əşyaları hədiyyə olunurdu. Bir sözlə, bu qonaqlığın məqsədi-məramı cehiz dəstinin əskikliyi tamamlamaq idi.²¹

Başqa bir etnoqrafik ədəbiyyat materialına görə, keçmişdə gəlinin cehizinə bir neçə dəst yorğan-döşək, yeddi döşəkcə, iki mütəkkə, yanan çırağ, sonralar bir kerosin lampası, çırağın altına qoymaq üçün dəmirdən düzəldilmiş dördayaqlı alət “çıraqpay”, şəhər yerlərində qayınata üçün canamaz, qalaylanmış mis qab-qacaq, səhəng, qazan, teşt, məcməyi, parç, ləyən, sini, sapılca, kəfgir və s., dəmir əşyalar-yeddi şiş, maşa, ərşin, sacayağı, çay qoymağa qara çuqun aftafa, saxsı qab-qacaq, nehrə, kuzə, suğra, bərnə, küpə, çölmə, aşızən və s., ağac əşyalar-teşt, tabaq, oxlov, çanax, çömçə, yeddi qaşiq, “qaşılıq”, çörək qabı, yun məmulatlar: xalça, palaz, cecim, xurcun, heybə, çanta, çuval s., əl işləri: on iki tumanbağı, on iki pul

¹⁷ Məhəbbət Paşayeva. **Azərbaycanlıların ailə mərasimində etnik ənənələr (XIX-XX əsrin əvvəlləri, Şəki-Zaqatala bölgəsinin materialları əsasında)**. Bakı: Azərneşr, 2008, s.99, 308 s.

¹⁸ Григорий Чурсин. **Очерки по этнологии Кавказа**. Тифлис: Типография К.П.Козловского, 1913, s.149.

¹⁹ İlhamə Məmmədova. **Azərbaycanda qarşılıqlı yardım formaları**. Bakı: Elm, 2011, s.161-162.

²⁰ Mövlud Süleymanlı. **Üç roman (Köç)**. Bakı: Azərbaycan Nəşriyyatı, 2004, s.67.

²¹ Hacı Qədirzadə. **Ailə və məişətlə bağlı adətlər, inamlar, etnogenetik əlaqələr (Naxçıvan materialları əsasında)**. Bakı: Elm, 2003, s.113.

kisəsi, on iki tənbəki kisəsi, çoxlu burun dəsmalı və s.; süfrə (dəstərxan), canamaz, çoxlu araçqın, təsək (Qarabağda, Naxçıvanda kişilərin gecə başlarına qoyduqları naxışlı təsək “düriyə” adlanırdı), əl-üz dəsmalı, isti qabı götürmək üçün yeddi cüt tutağac, yeddi cüt səhəng ağzı, sayı yeddi olmaqla iynə, qıyıq, sülü (corab mili) və s. daxil idi. Düşünürük ki, keçmişdə bu qədər nəsnelər kasıb ailələrin deyil, imkanlı şəxslərin qızlarına verdikləri cehiz əşyaları ola bilərdi. Çünki, imkansız şəxslər özlərini çox çətinliklə dolandırırtdılar və onların sadalanan nümunələri almağa gücləri çatmazdı. Söylədiyimiz fikir yaşlı adamlar tərəfindən də təsdiqlənməkdədir.

Gürcüstan azərbaycanlılarının-türklərinin yaşadıkları bölgələrin əksər kəndlərində qıza cehiz olaraq at, inək və bir neçə baş qoyun da verilərdi. Bunun bariz nümunəsi Xalq yazıçısı M.Süleymanlının Borçalıdakı olayları əks etdirən və etnoqrafik baxımdan çox zəngin olan “Köç” romanında da təsvir edilmişdir: “Atı sənə muraz verirəm, inəyi bərəkət, qoyunları damazlıq. Murazın yeyin, bərəkətin bol, damazlığın artıq olsun. Atın yalmanı qannan, inəyin bərəkəti haramnan, qoyunun damazlığı oğurluqdan uzaqdır, halal elə qız”. Mövcud adət Başkeçid bölgəsinin bir sıra kəndlərində, o cümlədən Qarabulaqda XX əsrin 60-cı illərinə kimi saxlanılmışdır.

Öyrəndiyimiz əhalinin Rusiyanın müxtəlif şəhərlərində (məs: Moskva, Tula, Yaroslavl, Uqlıç, Sverdlovsk, Voronej, Petrozavodsk, Tolyatti, Krasnodar, Saratov, Stavropol, Yesentuki, Pyatiqorsk və s.) yaşayan imkanlı ailələri müasir dövrdə qızlarına verdikləri cehizlərin siyahısına ev və minik maşını da əlavə etmişlər.

Onu da deyək ki, qıza cehiz kimi at, inək və qoyun verilməsinə Azərbaycan etnoqrafiyasında rast gəlmirik. Görünür, bu adət yalnız tədqiq etdiyimiz bölgələrin əhalisi arasında yayılmışdır.

Etnoqraf alim H.Q.Qədirzadə yazır ki, Naxçıvanın bir sıra kəndlərində cehiz məsələsi fərqli xarakter daşıyırdı. Belə ki, bəzi kəndlərdə cehiz gəlinlə birgə aparılsa da, bəzi ellərdə əsasən duvaq günü gətirilirdi. Bunu qızın “bəkəreti” ilə əlaqələndirirdilər. Yəni tam əminlikdən sonra cehiz oğlan evinə göndərilirdi. Tədqiq etdiyimiz bölgələrin əksər kəndlərində də əvvəllər cehiz bəy evinə gəlinlə eyni vaxtda aparılırdı. Hazırda qızın cehizi oğlan evinə toydan 2-3 gün öncə göndərilir.

Beləliklə, aparılan araşdırma göstərir ki, tədqiq olunan dövrdə Gürcüstan azərbaycanlılarının ailə məişətində mühüm mərhələ təşkil edən toy mərasimində başlıq-yol pulu və cehiz vermə adəti xüsusi əhəmiyyət daşımışdır. Son dövrlərdə oğlan evindən başlıq-yol pulu alınması əsasən sıradan çıxsa da, qız üçün cehiz verilməsi adəti nəinki saxlanılmış, hətta daha geniş formada icra edilməkdədir. Bu isə müsbət hal kimi dəyərləndirilməlidir. Çünki, təzə qurulan ailəyə köməklik göstərmək hər bir valideynin övlad qarşısında yerinə yetirəcəyi əsas borclardandır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI – REFERENCES

1. **Azərbaycan folkloru antologiyası** (Borçalı-Qarapapaq folkloru). Toplayıb tərtib edən və ön sözün müəllifi: V.Hacılar. Bakı: Nurlan, 2011.
2. Bünyadova Şirin. **Orta əsr Azərbaycan ailəsi**. Bakı: Elm, 2012.

3. Cavadov Qəmərsah. Azərbaycanca ağacışləmə sənəti haqqında. **AEM, III buraxılış**. Bakı: Elm, 1977.
4. İvelaşvili Tina. **Gürcüstanda başlıqlı (ödənişli) toy-düyün mövcuddur, yoxsa? Gender, mədəniyyət, çağdaşlıq (gürcü dilində)**. Tbilisi: Metsniereba, 2005.
5. **Kitabi-Dədə Qorqud**. Bakı: Yazıçı, 1988.
6. Qeybullayev Qiyasəddin. **Azərbaycanlılarda ailə və nikah**. I hissə. Bakı: Elm, 1994.
7. Qədirzadə Hacı. **Ailə və məişətlə bağlı adətlər, inamlar, etnogenetik əlaqələr (Naxçıvan materialları əsasında)**. Bakı: Elm, 2003.
8. Quluzadə Təranə. **Qəhrəmanlıq dastanlarında Azərbaycan etnoqrafiyasının əksi**. Bakı: Elm və təhsil, 2018.
9. Məmmədova İlhamə. **Azərbaycanda qarşılıqlı yardım formaları**. Bakı: Elm, 2011.
10. Murovdağlı Aydın. “Namxuda elçiyəm, dönməm bu yoldan” deyən Mirzə Bəylərin “Sabah” qoşması haqqında. **“Kredo” qəzeti**, №19 (434) 14 aprel 2007-ci il.
11. Paşayeva Məhəbbət. **Azərbaycanlıların ailə mərasimində etnik ənənələr (XIX-XX əsrin əvvəlləri. Şəki-Zaqatala bölgəsinin materialları üzrə)**. Bakı: Azər nəşr, 2008.
12. Paşayev Qəzənfər. **Altı il Dəclə Fərat sahillərində**. Bakı: Yazıçı, 1987.
13. Süleymanlı Mövlud. **Üç roman (Köç)**. Bakı: Azərbaycan Nəşriyyatı, 2004.
14. Yoloğlu Güllü. **Türklerin aile merasimleri**. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1999.
15. Волкова Наталия. **Азербайджанцы Грузии (по материалам полевых исследований 1973-1976 гг.)**. Полевые исследования Института Этнографии 1976. Москва: Наука, 1978.
16. Волкова Наталия, Джавахишвили Г.Н. **Бытовая культура Грузии XIX-XX веков: традиции и инновации**. Москва: Наука, 1982.
17. Гаджиева Сакинат. **Дагестанские терекеменцы XIX-начало XX в.** Москва: Наука, 1990.
18. Гаджиева Сакинат. **Семья и брак у народов Дагестана в XIX-начале XX в.** Москва: Наука, 1985.
19. Гаджиева Сакинат. **Кумыки**. Москва: Изд-во АН СССР, 1961.
20. Как женятся мусульмане. – **Каспий**. 1890, №181.
21. Чурсин Григорий. **Очерки по этнологии Кавказа**. Тифлис: Типография К.П.Козловского, 1913.

MÜƏLLİF HAQQINDA MƏLUMAT – INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Əliyev Əsəd Tanrıverdi oğlu – tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent. AMEA
Aliyev Asad Tanriverdi – Doctor of Philosophy in history, associate

A.A.Bakıxanov adına Tarix və
Etnologiya İnstitutu. Azərbaycan, Bakı.

professor, A.A.Bakikhanov Institute
of History and Ethnology, ANAS.
Azerbaijan, Baku.